

«Πράσινες και βιώσιμες ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες στη μετα-COVID εποχή»

Υπηρεσία Ανταλλαγών και Δωρεών Τεκμηρίων Βιβλιοθηκών

Ευτυχία Κουφάκου¹, Ιφιγένεια Βαρδακώστα², Μιχάλης Γερόλιμος³, Κωνσταντίνα Κακάλη⁴,
Χαρά Μπρίντεζη⁵

1. Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος, koufakou@nlg.gr
2. Βιβλιοθήκη και Κέντρο Πληροφόρησης Χαροκοπέιου Πανεπιστημίου, ifigenia@hua.gr
3. Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος, m.gerolimos@nlg.gr
4. Βιβλιοθήκη και Κέντρο Πληροφόρησης Παντείου Πανεπιστημίου, nkakal@panteion.gr
5. Βιβλιοθήκη Ιδρύματος Ευγενίδου, hbrinde@eef.edu.gr

Περίληψη

Ο διαμοιρασμός πόρων αποτελεί κοινή πρακτική για πολλές βιβλιοθήκες ανά τον κόσμο, όπως συμβαίνει, για παράδειγμα, με την καταλογογράφηση και την επεξεργασία του υλικού, την από κοινού ανάπτυξη και χρήση συστημάτων και τις δωρεές τεκμηρίων και συλλογών.

Η Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος (ΕΒΕ), με σκοπό τον αναλογικό διαμοιρασμό τεκμηρίων μεταξύ των μελών του Εθνικού Δικτύου Βιβλιοθηκών (ΕΔΒ), σχεδίασε, ανέπτυξε και έχει θέσει σε πιλοτική λειτουργία την Υπηρεσία Ανταλλαγών και Δωρεών Τεκμηρίων Βιβλιοθηκών. Στόχος της Υπηρεσίας είναι ο εμπλουτισμός των συλλογών των βιβλιοθηκών της χώρας, η καλλιέργεια ενός πνεύματος διαμοιρασμού, καθώς και η ενίσχυση της συνεργασίας μεταξύ των μελών του ΕΔΒ. Η ΕΒΕ, μεταξύ άλλων βιβλιοθηκών, τροφοδοτεί τη νέα εθνική υπηρεσία της Ανταλλαγής με χιλιάδες νέους τίτλους κάθε χρόνο που προέρχονται από την Κατά Νόμο Κατάθεση (ΚΝΚ), διασφαλίζοντας ότι, οι βιβλιοθήκες της χώρας θα μπορούν να αναπτύσσουν, ισότιμα, τις συλλογές τους. Στην υπηρεσία της Ανταλλαγής, μπορούν να διαθέσουν και να παραλάβουν τεκμήρια όλες οι δημόσιες βιβλιοθήκες της χώρας, χωρίς κανένα οικονομικό αντάλλαγμα.

Παρουσιάζεται λοιπόν, η πιλοτική έναρξη της Υπηρεσίας, η οποία υπήρξε αποτέλεσμα της συνεργασίας της ΕΒΕ με τις Βιβλιοθήκες και Κέντρα Πληροφόρησης του Παντείου και του Χαροκοπέιου Πανεπιστημίου και της Βιβλιοθήκης του Ιδρύματος Ευγενίδου. Επιπλέον, παρουσιάζεται το ιστορικό της συνεργασίας που οδήγησε στην ανάπτυξη της Υπηρεσίας, ο σκοπός και οι στόχοι της. Τέλος, γίνεται αναφορά στην πολιτική λειτουργία της Υπηρεσίας και στις προϋποθέσεις συμμετοχής σε αυτήν.

Λέξεις -κλειδιά:

Βιβλιοθήκες, Εθνικό Δίκτυο Βιβλιοθηκών, Ανταλλαγή Τεκμηρίων, Δωρεές, Συνεργασία

«Πράσινες και βιώσιμες ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες στη μετα-COVID εποχή»

Abstract

Resource sharing is a common practice for many libraries around the world; for example, in cataloging, in systems sharing and in the exchange and donation of items. Material exchange (books, journals, maps etc.) is a co-operative method between geographically adjacent libraries owning thematically irrelevant material or material available in multiple copies that can be donated to other libraries. This way, libraries with smaller collections and fewer resources can acquire material for free.

The National Library of Greece (NLG), in order to promote the proportional distribution of items between members of the National Library Network (NLN), designed, developed, and put the “Exchanges and Donations Service” in a pilot operation, so as to support Greek libraries enrich their collections. At the same time, the goal is to cultivate a spirit of sharing between NLN libraries and strengthen their cooperation. NLG, among other libraries, will constantly supply the National Exchange Service with thousands of new titles from the Legal Deposit, ensuring that libraries collections will be enriched equally. All Greek public libraries that participate in the service will be able to provide and receive items for free.

The current work will present the Exchange Service, which resulted from the cooperation of NLG, the Libraries and Information Centers of Panteion University and Harokopio University of Athens and the Library of the Eugenides Foundation. The history of the cooperation that led to the development of the Exchange Service, its purpose and objectives will also be described. Finally, the operating policy of the service and the re-quirements of participation will be addressed.

Keywords:

Libraries, Greek Libraries Network, Document Exchange, Donations, Collaboration

Εισαγωγή

Η Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος (ΕΒΕ), στο πλαίσιο του Εθνικού Δικτύου Βιβλιοθηκών (ΕΔΒ), το οποίο λειτουργεί από το 2015 και θεσμοθετήθηκε με τον ν. 4452/2017, αναπτύσσει και προσφέρει υπηρεσίες σε εθνικό επίπεδο προς όφελος των βιβλιοθηκών της χώρας. Σκοπός των υπηρεσιών αυτών είναι η από κοινού χρήση και αξιοποίηση πόρων για την επίτευξη οικονομίας κλίμακος και η υποστήριξη των καθημερινών λειτουργιών των βιβλιοθηκών.

Η ΕΒΕ, σχεδίασε, ανέπτυξε και έχει θέσει σε πιλοτική λειτουργία την Υπηρεσία Ανταλλαγών και Δωρεών Τεκμηρίων Βιβλιοθηκών (Υπηρεσία)¹. Σκοπός της Υπηρεσίας είναι η καλλιέργεια ενός πνεύματος διαμοιρασμού των πλεοναζόντων τεκμηρίων ή/και πόρων, καθώς και η ενίσχυση της συνεργασίας ανάμεσα στα μέλη του ΕΔΒ. Παράλληλα μέσω της Υπηρεσίας θα επιτυγχάνεται ο αναλογικός διαμοιρασμός τεκμηρίων μεταξύ των

¹ Για περισσότερες πληροφορίες βλ. <https://antallagi.nlg.gr/>

«Πράσινες και βιώσιμες ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες στη μετα-COVID εποχή»

βιβλιοθηκών της χώρας, προκειμένου να διασφαλιστεί η ισότιμη κατανομή τεκμηρίων στις βιβλιοθήκες που επιδιώκουν να εμπλουτίσουν τις συλλογές τους, καθώς και η δημιουργία και η ανάπτυξη ενός καλά οργανωμένου κεντρικού συστήματος διαχείρισης σχετικών ενεργειών και αιτημάτων και ως εκ τούτου η δημιουργία μιας Εθνικής Υπηρεσίας. Έτσι, οι βιβλιοθήκες - μέλη του ΕΔΒ που συμμετέχουν στην Υπηρεσία θα έχουν τη δυνατότητα να ενισχύουν τις συλλογές άλλων ελληνικών βιβλιοθηκών και ως εκ τούτου να συνδράμουν στην προώθηση της ανάγνωσης και την ενίσχυση της έρευνας στη χώρα.

Ιστορικό

Η διαχείριση δωρεών τεκμηρίων αποτελεί ένα σημαντικό λειτουργικό κομμάτι όλων των ειδών των βιβλιοθηκών, άρρηκτα συνδεδεμένο με την ανάπτυξη των συλλογών τους, καθώς περιλαμβάνει ένα εύρος εργασιών (π.χ. έλεγχος και ενημέρωση συστημάτων, απόσυρση υλικού κ.λπ.) των οποίων το αποτέλεσμα διαμορφώνει το τελικό τους περιεχόμενο. Ο αριθμός έκδοσης, η χρονολογία, η κατάσταση του υλικού και ο αριθμός αντιτύπων στη συλλογή είναι μερικοί από τους δείκτες που χρησιμοποιούν οι βιβλιοθηκονόμοι για να προσδιορίσουν την καταλληλότητα ή όχι ενός τίτλου για τη συλλογή τους ενώ κάποια πληροφοριακά συστήματα διαθέτουν ειδικές υποεφαρμογές για την προώθηση ενός τίτλου προς ανταλλαγή με άλλες βιβλιοθήκες. Οι δωρεές και η ανταλλαγή υλικού κατ' επέκταση μπορεί να λειτουργήσουν ως μέσο ενίσχυσης του κύρους του ιδρύματος, και να αποτελέσουν μια πολύτιμη προσθήκη πόρων (Williams, 2014).

Από το μακρινό 1964 που καταγράφεται ως η ημερομηνία κατά την οποία η Bibliotheque de Rois στο Παρίσι καθιέρωσε ανταλλαγές βιβλίων με άλλες χώρες (Perkins, 1962), μέχρι το 1979 όπου το Τμήμα Δωρεών και Ανταλλαγών της British Library λαμβάνει πλεονάζον υλικό από βρετανικές βιβλιοθήκες για να το τοποθετήσει, αν είναι δυνατόν, στην εθνική συλλογή ή σε άλλες βιβλιοθήκες, τόσο του εσωτερικού όσο και του εξωτερικού (Allardyce, 1979), Εθνικές Βιβλιοθήκες ανά τον κόσμο αναγνωρίζοντας τη σημασία της ανταλλαγής και των δωρεών υλικού εμπλέκονται σε ανάλογα προγράμματα. Διεθνείς οργανισμοί βιβλιοθηκών όπως η ALA και η IFLA δίνουν κατευθύνσεις και οδηγίες για τη διευκόλυνση των βιβλιοθηκονόμων. Διεθνής και εθνική επισκόπηση αναδεικνύει τις πολιτικές δωρεών που έχουν αναπτύξει βιβλιοθήκες προκειμένου να ενημερώνουν το κοινό τους σχετικά με το υλικό που δέχονται και τον τρόπο που αυτό μπορεί να πραγματοποιηθεί (Williams, 2014; Cassell, 2005 ; Massey, 2005).

Ακολουθώντας την εξέλιξη της τεχνολογίας, θεωρείται δεδομένη η χρήση ηλεκτρονικών εργαλείων για τη διαχείριση του όγκου υλικού (π.χ. κατάλογοι σε word/excel, email) από τις βιβλιοθήκες (Johnson, 1999). Για παράδειγμα, ενώ η λίστα ηλεκτρονικών μηνυμάτων acadelib χρησιμοποιείται για την κυκλοφορία καταλόγων βιβλιοθηκών που διαθέτουν επιπλέον τεκμήρια, εν τούτοις η μέθοδος αυτή δεν αξιοποιείται πλήρως. Για το λόγο αυτό, ο όγκος και η ποικιλία του υλικού που πολλές φορές πρέπει να διαχειριστεί μια βιβλιοθήκη, σε συνδυασμό με το διαθέσιμο αριθμό και χρόνο του προσωπικού, απαιτούν τη χρήση ενός εξελιγμένου και ειδικά παραμετροποιημένου πληροφοριακού συστήματος.

«Πράσινες και βιώσιμες ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες στη μετα-COVID εποχή»

Η βιβλιογραφική επισκόπηση που πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο της συγγραφής της παρούσας εργασίας δεν κατέγραψε την ανάπτυξη κάποιας παρόμοιας εθνικής συνεργατικής δράσης ανταλλαγής υλικού. Ως εκ τούτου, η προσπάθεια ανάπτυξης διαδικτυακής εφαρμογής οργανωμένης με συγκεκριμένες πολιτικές προς διευκόλυνση των επαγγελματιών της πληροφόρησης μπορεί να χαρακτηριστεί ως καινοτόμα. Για την ιστορία, η Υπηρεσία είναι αποτέλεσμα συνεργασίας της ΕΒΕ με τις Βιβλιοθήκες και Κέντρα Πληροφόρησης του Χαροκοπέιου και του Παντείου Πανεπιστημίου και την Βιβλιοθήκη του Ιδρύματος Ευγενίδου. Η ιδέα για ένα τέτοιο εγχείρημα γεννήθηκε το 2018 στο πλαίσιο του «Δικτύου των Εκπαιδευτικών και Πολιτιστικών Φορέων της Λεωφόρου Συγγρού και της Τοπικής Αυτοδιοίκησης» στο οποίο συμμετέχουν φορείς βάσει της γεωχωρικής κατανομής στην ευρύτερη περιοχή της Συγγρού².

Πολιτική και αρχές

Για την υλοποίηση της Υπηρεσίας και τη βέλτιστη λειτουργία της διαμορφώθηκε μια πολιτική βάσει συγκεκριμένων αρχών λειτουργίας της. Βασική αρχή για τη συμμετοχή μιας βιβλιοθήκης στην Υπηρεσία αποτελεί το να είναι ελληνική βιβλιοθήκη δημόσιου χαρακτήρα π.χ. ακαδημαϊκή, δημόσια, δημοτική, ερευνητική κ.λπ. Οι ιδιωτικές βιβλιοθήκες, καθώς και οι βιβλιοθήκες κερδοσκοπικών οργανισμών μπορούν να συμμετέχουν στην Υπηρεσία ως ειδικά μέλη εφόσον επιθυμούν να κάνουν χρήση της, αποκλειστικά και μόνο, για διάθεση τεκμηρίων σε άλλα μέλη. Επίσης, στην Υπηρεσία είναι δυνατόν να συμμετέχουν και βιβλιοθήκες της αλλοδαπής εφόσον αυτές προάγουν ή/και καλλιεργούν τον ελληνικό πολιτισμό στο εξωτερικό.

Για να γίνει μέλος μια βιβλιοθήκη στην Υπηρεσία, η οποία είναι δωρεάν, απαιτούνται προηγουμένως η:

1. Έγκριση από το αρμόδιο όργανο του οικείου φορέα της βιβλιοθήκης (π.χ. σύγκλητο, εφορευτικό συμβούλιο κ.λπ.)
2. Υποβολή αίτησης συμμετοχής μέσω του συστήματος
3. Αποδοχή της αίτησης από τη βιβλιοθήκη συντονιστή

Με την ολοκλήρωση των παραπάνω βημάτων, υπογράφεται σύμβαση μεταξύ της βιβλιοθήκης συντονιστή (ΕΒΕ) και της βιβλιοθήκης που έχει αιτηθεί να συμμετάσχει στην Υπηρεσία. Στη σύμβαση περιγράφεται το αντικείμενο της Υπηρεσίας και προσδιορίζονται οι υποχρεώσεις και τα δικαιώματα των εμπλεκόμενων μερών. Μετά την ολοκλήρωση των παραπάνω ενεργειών οι βιβλιοθήκες μπορούν να διαθέσουν ή να λάβουν τεκμήρια.

Όπως είναι γνωστό οι βιβλιοθήκες συνήθως προτιμούν να δωρίζουν ή/και να λαμβάνουν βιβλία και περιοδικές εκδόσεις. Ωστόσο, μέσω της Υπηρεσίας υποστηρίζεται η διάθεση και παραλαβή πάσης φύσεως τεκμηρίων που μπορεί να διαθέτει μια βιβλιοθήκη, πέραν των

² Για περισσότερες πληροφορίες βλ. <https://syngrou-network.panteion.gr/>

«Πράσινες και βιώσιμες ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες στη μετα-COVID εποχή»

προαναφερόμενων, όπως για παράδειγμα, χάρτες, οπτικοακουστικό υλικό, αφίσες κ.λπ. Προϋπόθεση αποτελεί το υλικό αυτό να βρίσκεται σε καλή κατάσταση και να ανήκει στις συλλογές της βιβλιοθήκης.

Ρόλοι

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, στην Υπηρεσία μπορούν να γίνουν μέλη όλες οι ελληνικές δημόσιες βιβλιοθήκες, στις οποίες παρέχεται η δυνατότητα τόσο να προσφέρουν, όσο και να λαμβάνουν τεκμήρια. Για το λόγο αυτό, υπάρχουν δύο ρόλοι που μπορεί να αποδίδονται σε κάθε βιβλιοθήκη:

1. Βιβλιοθήκη - Διαθέτης (ΒΔ): πρόκειται για τη βιβλιοθήκη που προσφέρει τεκμήρια προς ανταλλαγή σε άλλες βιβλιοθήκες
2. Βιβλιοθήκη - Λήπτης (ΒΛ): πρόκειται για τη βιβλιοθήκη που παραλαμβάνει τεκμήρια από μια ΒΔ

Έτσι, μια βιβλιοθήκη μπορεί να συμμετέχει στην Υπηρεσία με μία ιδιότητα, αυτή της ΒΔ ή της ΒΛ, αν επιθυμεί μόνο να διαθέτει ή μόνο να λαμβάνει υλικό αντίστοιχα, ή και με τις δύο ιδιότητες, στην περίπτωση που ταυτόχρονα θέλει και να διαθέτει αλλά και να λαμβάνει τεκμήρια.

Επισημαίνεται ότι την εύρυθμη λειτουργία της Υπηρεσίας και του συστήματος διασφαλίζει η ΕΒΕ, η οποία αναλαμβάνει επιπλέον και τον ρόλο της Βιβλιοθήκης - Συντονιστή (ΒΣ). Η ΒΣ έχει την αρμοδιότητα να εγκρίνει ή να απορρίπτει τα αιτήματα συμμετοχής στην Υπηρεσία βάσει των αρχών που περιγράφηκαν παραπάνω. Με τον τρόπο αυτό διασφαλίζεται μια κεντρική διαχείριση της Υπηρεσίας, η ασφάλεια των καθημερινών λειτουργιών της, καθώς και η υποστήριξη του συστήματος.

Σύστημα

Τον σχεδιασμό των λειτουργιών της Υπηρεσίας ακολούθησε μια ζωτικής σημασίας επιλογή, που αφορούσε στο σύστημα για την υλοποίησή της, καθώς αυτό έπρεπε να έχει κάποια συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, δηλαδή να:

1. Είναι ανοικτού λογισμικού, προκειμένου να διασφαλιστεί η απρόσκοπτη υποστήριξή του και η επεκτασιμότητα των λειτουργιών του
2. Είναι γνωστό σε μεγάλο κομμάτι της βιβλιοθηκονομικής κοινότητας της Ελλάδας
3. Μπορεί να υποστηρίζει ταυτόχρονα τις βιβλιογραφικές ανάγκες και τις λειτουργίες που απαιτούνται για τη διαδικασία διάθεσης των τεκμηρίων

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, επιλέχθηκε το Ενιαίο Ολοκληρωμένο Σύστημα Βιβλιοθηκών (Integrated Library System – ILS) ανοικτού κώδικα Koha³ για την υλοποίηση της Υπηρεσίας. Πέραν του ότι η ΕΒΕ χρησιμοποιεί το Koha για τη βιβλιογραφική

³ Για περισσότερες πληροφορίες βλ. <https://koha-community.org> και <https://kohahug.gr>

«Πράσινες και βιώσιμες ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες στη μετα-COVID εποχή»

επεξεργασία των συλλογών της, αλλά και για την κυκλοφορία του υλικού, πρόκειται επιπλέον για ένα σύστημα ευρέως διαδεδομένο στην ελληνική βιβλιοθηκονομική κοινότητα. Επίσης, το Κοha επιτρέπει αρκετές παραμετροποιήσεις και προσαρμογές, είναι εύκολο στη χρήση, ενώ διαθέτει και εγχειρίδιο χρήστη ελεύθερα προσβάσιμο στο Διαδίκτυο.

Προκειμένου να υποστηριχθούν οι λειτουργίες της Υπηρεσίας, όπως έχουν περιγραφεί παραπάνω, δημιουργείται στο διαχειριστικό περιβάλλον του Κοha ένα προφίλ για κάθε βιβλιοθήκη με το ρόλο ΒΔ με την επιλογή των «αυτόνομων βιβλιοθηκών» που υποστηρίζει το σύστημα. Με το προφίλ – λογαριασμό πρόσβασης στο διαχειριστικό περιβάλλον του Κοha οι βιβλιοθήκες ΒΔ:

1. Αποκτούν πρόσβαση στη βιβλιογραφική βάση του συστήματος, στην οποία θα μπορούν να μεταφορτώνουν τις βιβλιογραφικές εγγραφές των προς διάθεση τεκμηρίων των συλλογών τους
2. Δημιουργούν μια νέα εγγραφή για κάθε τεκμήριο προς διάθεση, ανεξάρτητα από το εάν υπάρχει ήδη εγγραφή για το ίδιο τεκμήριο
3. Επεξεργάζονται μόνο τις εγγραφές και τα αντίτυπα των δικών τους συλλογών
4. “Βλέπουν” από το αντίστοιχο υπο-σύστημα κυκλοφορίας υλικού ποια τεκμήρια έχουν ζητηθεί και από ποιες βιβλιοθήκες
5. Επιλέγουν αν θα αποδεχθούν ή θα απορρίψουν τα αιτήματα δωρεών. Τα τεκμήρια/αντίτυπα θα παύουν να είναι διαθέσιμα σε περίπτωση αποδοχής, ενώ σε περίπτωση απόρριψης θα γίνονται εκ νέου διαθέσιμα προς δωρεά

Με τον τρόπο αυτό διασφαλίζεται η:

1. Διαρκής τροφοδότηση της Υπηρεσίας με νέα τεκμήρια και συλλογές
2. Αυτόνομη διαχείριση των τεκμηρίων από κάθε βιβλιοθήκη
3. Ουσιαστική διαχείριση των αιτημάτων τα οποία λαμβάνει μια βιβλιοθήκη για διάθεση τεκμηρίων των δικών της συλλογών

Αντίστοιχα, οι ΒΛ εγγράφονται στο σύστημα ως χρήστες μέσω του δημοσίου καταλόγου (OPAC) και έχουν τη δυνατότητα να αναζητούν τεκμήρια διαθέσιμα προς ανταλλαγή στην ενιαία βιβλιογραφική βάση της Υπηρεσίας και να αιτούνται τεκμήρια προς δωρεά από τις ΒΔ.

Τα δικαιώματα πρόσβασης αποδίδονται από την ΕΒΕ ως διαχειρίστρια της Υπηρεσίας και του συστήματος, ενώ επισημαίνεται ότι το κόστος της προετοιμασίας των τεκμηρίων προς δωρεά επιβαρύνει την ΒΔ, ενώ η ΒΛ αναλαμβάνει εξ ολοκλήρου τα έξοδα.

Δικαιώματα και Υποχρεώσεις

Για κάθε μέλος της Υπηρεσίας προκύπτουν συγκεκριμένα δικαιώματα και υποχρεώσεις με βάση την ιδιότητά του. Συγκεκριμένα, οι ΒΔ έχουν δικαίωμα πλήρους διαχείρισης των συλλογών τους στο διαχειριστικό περιβάλλον του συστήματος. Επιπλέον, αποφασίζουν για

«Πράσινες και βιώσιμες ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες στη μετα-COVID εποχή»

το ποια τεκμήρια θα διαθέσουν μέσω της Υπηρεσίας και, στη συνέχεια, μεταφορτώνουν τις εγγραφές σε διάταξη MARC21 στο σύστημα. Επιπλέον, κάθε ΒΔ μπορεί να «βλέπει» και να διαχειρίζεται τα αιτήματα που έχουν γίνει προς εκείνη. Στο πλαίσιο αυτό έχει την ευχέρεια να τα αποδεχτεί ή να τα απορρίψει, αν για παράδειγμα, θεωρεί ότι ο αριθμός των τεκμηρίων που έχει αιτηθεί μια ΒΛ είναι πολύ μικρός και ότι το διαχειριστικό κόστος της προετοιμασίας θα είναι μεγάλο.

Εφόσον μια ΒΔ αποδεχθεί ένα ή περισσότερα αιτήματα δωρεών, έχει στη συνέχεια την υποχρέωση να τα οργανώσει για αποστολή και να τα συσκευάσει κατάλληλα προκειμένου να διασφαλιστεί η ακεραιότητα των τεκμηρίων κατά τη μεταφορά. Στις υποχρεώσεις συμπεριλαμβάνεται και η σφράγιση των τεκμηρίων με ειδική σήμανση, ώστε να είναι εμφανές ότι τα τεκμήρια προήλθαν από την Υπηρεσία και δεν αποτελούν ούτε μπορεί να γίνουν αντικείμενο οποιασδήποτε οικονομικής εκμετάλλευσης. Επιπλέον, οφείλει να έρθει σε επικοινωνία με την ΒΛ για να ορίσουν τον βέλτιστο τρόπο αποστολής και παραλαβής των τεκμηρίων.

Αντίστοιχα, η ΒΛ εγγράφεται⁴ στο σύστημα ως χρήστης (user) συμπληρώνοντας τη φόρμα που βρίσκεται στην ιστοσελίδα της Υπηρεσίας⁵. Τα στοιχεία που καλείται να συμπληρώσει κάθε ΒΛ προκειμένου να εξεταστεί η αίτησή της είναι: α) τα στοιχεία του φορέα στον οποίο ανήκει (διεύθυνση, email, τηλέφωνο επικοινωνίας), β) τα στοιχεία του νόμιμου εκπροσώπου (ονοματεπώνυμο, email, τηλέφωνο επικοινωνίας) γ) επιλογή ιδιότητας με την οποία επιθυμεί να συμμετέχει (ΒΛ, ΒΔ, ή και με τις δύο).

Κάθε αίτηση εξετάζεται από την ΕΒΕ ως προς την εγκυρότητα των στοιχείων της και την κάλυψη των απαιτήσεων συμμετοχής στην Υπηρεσία. Για παράδειγμα, εάν μια ιδιωτική βιβλιοθήκη αιτηθεί να συμμετέχει ως ΒΛ, η αίτηση θα απορριφθεί. Με την αποδοχή της αίτησης, υπογράφεται σύμβαση μεταξύ της ΕΒΕ και της βιβλιοθήκης που θα συμμετέχει στην Υπηρεσία.

Μετά την έγκριση της συμμετοχής, η ΒΛ μπορεί να επιλέγει τα τεκμήρια που επιθυμεί να αποκτήσει μέσω του δημοσίου καταλόγου. Κάθε ενδιαφερόμενη βιβλιοθήκη μπορεί να αναζητά το σύνολο των τεκμηρίων που είναι διαθέσιμα προς δωρεά και μπορεί, μέσω των τρόπων αναζήτησης αλλά και των φίλτρων να επιλέγει, π.χ. συγκεκριμένα θέματα, εκδότες, έτη έκδοσης, συγγραφείς, καθώς και τη βιβλιοθήκη που τα διαθέτει. Έτσι, για παράδειγμα μπορεί να επιλέξει τεκμήρια που ανήκουν σε μια κοντινή βιβλιοθήκη προκειμένου να μειώσει το κόστος αποστολής. Ή μπορεί να αιτηθεί βιβλία από μια εξειδικευμένη βιβλιοθήκη και να εμπλουτίσει στοχευμένα τις συλλογές της πάνω σε ένα θεματικό πεδίο. Κάθε ΒΛ έχει την υποχρέωση να ενημερώνει έγκαιρα τη ΒΔ σε περίπτωση προβλημάτων σχετικά με την παραλαβή ή ακόμη και σε περίπτωση ακύρωσης του αιτήματος δωρεάς.

⁴ Η εγγραφή στο σύστημα ενέχει το ρόλο αίτησης συμμετοχής στην Υπηρεσία. Κάθε αίτηση εξετάζεται ως προς την ορθότητα των στοιχείων και τη δυνατότητα συμμετοχής σε αυτή

⁵ Βλ, <https://antallagi.nlg.gr/>

«Πράσινες και βιώσιμες ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες στη μετα-COVID εποχή»

Μετά την ολοκλήρωση της παραλαβής των τεκμηρίων η ΒΛ οφείλει να αποστέλλει ευχαριστήρια επιστολή στην ΒΔ.

Για να επιτευχθεί ο αναλογικός διαμοιρασμός τεκμηρίων και να εμπλουτιστούν με αυτόν τον τρόπο οι συλλογές των βιβλιοθηκών της χώρας, ισχύουν οι εξής συνθήκες:

1. Οι ΒΛ μπορούν να αιτηθούν ταυτόχρονα μέχρι 500 τεκμήρια και να παραλάβουν εντός ενός ημερολογιακού έτους μέχρι και 1.000 τεκμήρια
2. Οι ΒΔ, αντιθέτως, μπορούν να διαθέσουν όσα τεκμήρια επιθυμούν προς δωρεά και να ενημερώνουν διαρκώς τη συλλογή τους
3. Τα τεκμήρια που διατίθενται από τις ΒΔ μέσω της Υπηρεσίας να μην φέρουν φθορές ή άλλα νομικά ελαττώματα
4. Κάθε τεκμήριο που διατίθεται μέσω της Υπηρεσίας και πριν τη μεταβίβαση της κυριότητάς του πρέπει να φέρει ειδική σφραγίδα με σχετική την ένδειξη “Υπηρεσία Ανταλλαγών και Δωρεών”
5. Τα τεκμήρια που παραλαμβάνονται μέσω της Υπηρεσίας δεν μπορούν να πωληθούν ή να αποτελέσουν αντικείμενο οποιασδήποτε συναλλαγής από τη ΒΛ

Οφέλη

Στόχος της Υπηρεσίας είναι τα οφέλη να λειτουργούν πολλαπλασιαστικά και αθροιστικά τόσο σε επίπεδο Δικτύου όσο και για κάθε βιβλιοθήκη ξεχωριστά. Στο πλαίσιο αυτό, τα οφέλη λειτουργίας της Υπηρεσίας και της συμμετοχής σε αυτή μπορούν να συνοψισθούν στα εξής:

Σε ό,τι αφορά το ΕΔΒ:

1. Αναπτύσσεται και λειτουργεί μια υπηρεσία εθνικής ή/και διεθνούς εμβέλειας
2. Ενδυναμώνονται οι σχέσεις μεταξύ των βιβλιοθηκών που συμμετέχουν σε αυτό
3. Διαμορφώνονται οι κατάλληλες συνθήκες δημιουργίας επιμέρους (μικρότερων) συνεργασιών π.χ. σε τοπικό επίπεδο
4. Αναπτύσσονται νέες συνεργασίες σε άλλο επίπεδο ή με άλλο αντικείμενο, π.χ. από κοινού ανάπτυξη συλλογών
5. Ενισχύεται η κουλτούρα της από κοινού αντιμετώπισης προβλημάτων, όπως αυτό της έλλειψης πόρων για αγορές νέων τεκμηρίων
6. Διατίθεται μια ενιαία βιβλιογραφική βάση δεδομένων προς χρήση και αξιοποίηση από το σύνολο των δημόσιων βιβλιοθηκών της χώρας

Σε ό,τι αφορά την κάθε βιβλιοθήκη ξεχωριστά:

1. Τροφοδοτούνται – κυρίως μικρότερες βιβλιοθήκες – με τεκμήρια και έτσι αναπτύσσονται με πολύ μικρό κόστος οι συλλογές τους
2. Αναπτύσσονται εργαλεία και μηχανισμοί εύκολης αλλά και διαρκούς «εκκαθάρισης» των συλλογών, καθώς και εξοικονόμησης χώρου

«Πράσινες και βιώσιμες ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες στη μετα-COVID εποχή»

3. Εξοικονομούνται πόροι που μπορούν να διατεθούν σε άλλα έργα, π.χ. αναδρομικής καταλογογράφησης
4. Αποκτούνται – ειδικά μέσω της ΕΒΕ – σύγχρονοι τίτλοι ποικίλου περιεχομένου, από λογοτεχνικά μέχρι και θεματικά εξειδικευμένα βιβλία

Επίλογος

Στην εργασία παρουσιάστηκε η Υπηρεσία Ανταλλαγών και Δωρεών Τεκμηρίων Βιβλιοθηκών έτσι όπως προέκυψε από τη συνεργασία της Εθνικής Βιβλιοθήκης της χώρας με δύο βιβλιοθήκες ακαδημαϊκών ιδρυμάτων και μιας ειδικής βιβλιοθήκης. Σκοπός της πρωτότυπης, για τα ελληνικά και όχι μόνο δεδομένα, Υπηρεσίας, είναι η αξιοποίηση του αποθέματος τεκμηρίων που υπάρχουν σε αρκετές βιβλιοθήκες, αλλά και η συμπλήρωση της ελληνικής βιβλιογραφίας, σε περίπτωση που απουσιάζει από τον κατάλογο της ΕΒΕ.

Το πρακτικό αποτέλεσμα που επιφέρει η Υπηρεσία είναι η συνεργασία στην καθημερινότητα των Ελλήνων βιβλιοθηκονόμων για την αξιοποίηση μιας οργανωμένης διαδικασίας ανταλλαγών και δωρεών τεκμηρίων με στόχο την ενίσχυση των συλλογών των βιβλιοθηκών. Επιπλέον, επειδή είναι βασισμένη σε ένα σύγχρονο πληροφοριακό σύστημα, επιτρέπει την εύκολη διαχείριση ποικίλων ειδών υλικού και ως εκ τούτου απαλλάσσει, σε κάποιο βαθμό, τους υπαλλήλους των βιβλιοθηκών από το σημαντικό κόστος διαχείρισης των αιτημάτων δωρεών, του ελέγχου διαθεσιμότητας, την ανάκτησης πληροφοριών για παλαιότερες δωρεές κ.λπ.

Παράλληλα, τίθενται προς συζήτηση και μελλοντική διερεύνηση μια σειρά παραμέτρων - ποσοτικών και ποιοτικών - όπως:

1. Η επιλογή θεματικών αξόνων ανάπτυξης συλλογών ανάλογα με το είδος των βιβλιοθηκών
2. Η επίδραση νέων συλλογών στην επισκεψιμότητα και τον δανεισμό τεκμηρίων
3. Η εκροή τεκμηρίων από τις συλλογές της ΕΒΕ ανάλογα με το είδος της βιβλιοθήκης
4. Η σταθερή προσφορά τεκμηρίων προς ανταλλαγή από τις βιβλιοθήκες με μεγαλύτερες συλλογές προς εκείνες με μικρότερες

Επίσης, ιδιαίτερο ενδιαφέρον θα παρουσιάσει η επιμέρους στατιστική ανάλυση δεδομένων της Υπηρεσίας. Για παράδειγμα:

1. Επιλέγουν ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες και άλλες ειδικές βιβλιοθήκες βιβλία λογοτεχνίας και ποια είναι η επίδρασή αυτή της επιλογής;
2. Επιλέγουν δημόσιες και δημοτικές βιβλιοθήκες βιβλία ειδικού περιεχομένου και εάν ναι, αφορά την κάλυψη πληροφοριακών αναγκών των χρηστών τους;
3. Επιλέγουν οι περιφερειακές βιβλιοθήκες μόνο τεκμήρια τοπικού ενδιαφέροντος ή επιδιώκουν μια ευρύτερη ανάπτυξη των συλλογών τους;
4. Διαμορφώνουν οι κανόνες λειτουργίας της Υπηρεσίας ένα ισότιμο περιβάλλον ανάπτυξης συλλογών για όλες τις βιβλιοθήκες που συμμετέχουν σε αυτή;

«Πράσινες και βιώσιμες ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες στη μετα-COVID εποχή»

5. Αποτυπώνεται και εάν ναι σε πόσο χρόνο η επίδραση της Υπηρεσίας στην καταγραφή της ΕΛΣΤΑΤ;

Ακόμα, το σύστημα προσφέρει τη δυνατότητα εξαγωγής στατιστικών στοιχείων μεμονωμένα για κάθε βιβλιοθήκη προς αξιοποίηση. Για παράδειγμα, οι ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες που διαθέτουν μέσω της Μονάδα Διασφάλισης Ποιότητας Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών (ΜΟΔΙΠΑΒ) ένα σύστημα αξιολόγησης των συλλογών τους, θα μπορούν να αξιοποιούν τα στατιστικά της Υπηρεσίας και για τα ετήσια στατιστικά της ΜΟΔΙΠΑΒ. Έτσι, εκτός από τον αριθμό των δωρεών που δέχονται οι βιβλιοθήκες, στοιχείο ανάλυσης θα μπορεί να αποτελέσει και ο δείκτης της προσφοράς και διάθεσης προς άλλες βιβλιοθήκες. Αυτός ο δείκτης μπορεί να χαρακτηριστεί στοιχείο του κοινωνικού και πολιτιστικού της ρόλου.

Η Υπηρεσία Ανταλλαγών και Δωρεών Τεκμηρίων για τις βιβλιοθήκες του Δικτύου Ελληνικών Βιβλιοθηκών αποτελεί μια καινοτόμα υπηρεσία που αποσκοπεί στη βελτίωση της διαδικασίας που ακολουθούσαν έως σήμερα οι βιβλιοθήκες της χώρας, στην ενίσχυση του κεντρικού ρόλου που πρέπει να έχει η Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος σε αυτή και στην ανάδειξη της σημασίας που πρέπει να έχει η συντονισμένη και συνεργατική προσέγγιση από τους βιβλιοθηκονόμους επ' ωφελεία όλων των δημοσίων βιβλιοθηκών της χώρας.

Βιβλιογραφία

Allardyce, A. (1979). "Some operational costs of the gift and exchange section of the British Library Lending Division", *Interlending Review*, 7(3), pp. 90-98. <https://doi.org/10.1108/eb017645>

Cassell, K.A. (2005), "Handling gift books in libraries: a view from the US", *New Library World*, 106 (9/10), pp. 450-453. <https://doi.org/10.1108/03074800510623128>

Johnson, S. (1999) Automating Gifts and Exchanges, *The Acquisitions Librarian*, 11(22), 59-73, DOI: 10.1300/J101v11n22_06

Massey, T. (2005), "Management of gift materials in an academic library", *Collection Building*, 24(3), pp. 80-82. <https://doi.org/10.1108/01604950510608230>

Perkins, HT. (1962). Exchange and gift. *Bull Med Libr Assoc.* 50(3):407-17. PMID: 14485372; PMCID: PMC197855.

Williams, Joseph A. (2014). Is Trash a Library's Treasure? A Study of Gifts-in-Kind Practices and Policies Among New York State Libraries, Library Collections, Acquisitions, & Technical Services, 38(1-2), 1-9, DOI: [10.1080/14649055.2014.912551](https://doi.org/10.1080/14649055.2014.912551)